

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิด และประเด็นในการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อม จากนั้นจึงมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม รายละเอียดของการดำเนินการแต่ละขั้นตอน มีดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร ได้แก่ เอกสารวิชาการ เช่น ศึกษาแนวคิดทฤษฎี โดยใช้หลายแนวคิดในการศึกษา เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ในท้องถิ่นดั้งเดิมรวมถึงเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ในท้องถิ่นดั้งเดิม แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ การเรียนรู้ของเกษตรกรด้านการจัดการการเกษตรแบบผสมผสาน ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและครูจากการเข้าร่วมโครงการอาหารกลางวัน ศึกษาเกษตรกรรมทางเลือกในพื้นที่ราบรูปแบบต่าง ๆ ศึกษาสังคมประเพณีของหมอชาวบ้าน ศึกษาเอกสาร วารสาร ที่หน่วยงานราชการจัดทำขึ้น เช่น ข้อมูลประชากร แผนที่ตำบล การติดต่อกับชุมชนอื่น อาชีพ รายได้ การผลิต การบริโภค ศึกษาเอกสารข้อมูลที่ปิดป้ายประชาสัมพันธ์ไว้กลางบ้าน หรือศาลากลางบ้าน เช่น การให้ความรู้เรื่องการทำเกษตร การดูแลสุขภาพ ข้อมูลประชากร ศึกษาเอกสารที่ชุมชนจัดทำขึ้น เพื่อประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดบอร์ดกิจกรรมประเพณีงานปอยหลวง ปอยน้อย งานสลากภัต รวมถึงแผนผังการแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานในชุมชนของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ และศึกษาจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น กิจกรรมตามประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปกำหนด กรอบหรือประเด็นที่ศึกษาวิจัย

2. การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักนี้ ได้จากการเข้าไปสำรวจข้อมูลในช่วงของการเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนในขณะที่เข้าไปพูดคุยเพื่อสร้างความสัมพันธ์นั้น ได้ถือโอกาสพูดคุย ซักถามข้อมูลว่าผู้ที่จะให้ความรู้ข้อมูลในเรื่องต่าง ๆ ตามประเด็นที่ศึกษานั้น ควรจะเป็นใครบ้าง เช่น ประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม ตั้งแต่ดั้งเดิมมา รวมทั้ง การเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ให้ข้อมูลละเอียด ลึก ครอบคลุม ตามประเด็น ได้แก่กลุ่มผู้อาวุโส เช่น พ่อใจ วิป็น พ่อสม พันธุ์ทอง แม่คำมา วิป็น แม่สี พันธุ์ทอง พ่อตา ดวงตัน แม่แสงดวง คำภีชัย

เนื่องจากกลุ่มผู้อาวุโสทั้งหมดเป็นผู้อาวุโสที่อาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านป่าเป้านาน สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ประเพณี ความเชื่อ ตั้งแต่ดั้งเดิมมาได้อย่างละเอียด ครอบคลุมตามประเด็น กลุ่มสลา ได้แก่ นานสมพัตร อ่อนตา นายบุญส่ง เรือนตัน นายบุญธรรม วรรณวิจิตร เนื่องจากกลุ่มสลา(ช่าง) ทั้ง 3 คน เป็นสลาเก่าในการปลูกสร้างบ้านของชาวบ้านที่ไม่ได้เรียนจบชั้นเรียนทางด้านช่างในระบบการเรียนในปัจจุบันแต่สามารถเป็นสลาเก่า(ช่าง)ในการสร้างบ้านได้ เพราะได้รับการฝึกฝน ฝึกหัดจากผู้ใหญ่ในหมู่บ้านและพ่อแม่ที่เป็นสลา(ช่าง) มาก่อนจนชำนาญสามารถเป็นสลาเก่า(ช่าง)ได้ กลุ่มสลา(ช่าง) นี้ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับงานช่างหรือการเป็นสลาว่าเรียนรู้มาจากไหนอย่างไร กลุ่มหมอเมือง ได้แก่ นายจู เนปญญา นายบุญสม อุปนันท์ นายทอง ต๊ะวะ เนื่องจากหมอเมืองทั้ง 3 คน เป็นหมอเมืองที่รักษาชาวบ้านเวลาเจ็บป่วย ไม่สบาย ด้วยยาสมุนไพรพื้นบ้าน หรือใช้วิธีแบบพื้นบ้านอื่น ซึ่งสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องการรักษาพื้นบ้าน วิธีการขั้นตอนในการรักษาได้อย่างละเอียด ลึก ครอบคลุมตามประเด็น ผู้นำไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระเจ้าอาวาส นายหมื่น อินมี(อาจารย์วัด) พ่อหนานหลวง เนื่องจากทั้งพระเจ้าอาวาส นายหมื่น อินมี เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งเป็นผู้ที่รู้ขั้นตอนต่าง ๆ ของการประกอบพิธีอย่างละเอียด ลึกซึ้ง สำหรับพ่อหนานหลวง พ่อเคยเป็นอาจารย์วัดมาก่อน เคยเป็นผู้นำในพิธีการมาก่อน และเป็นผู้ที่รู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของบ้านเป็นอย่างดี และสามารถให้ข้อมูลกับผู้วิจัยในเรื่อง ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่มีมาแต่ดั้งเดิมได้ ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ เกษตร สาธารณสุข ครู เจ้าหน้าที่เทศบาล ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมงานอาชีพหรือกิจกรรมอื่นที่รัฐเข้าไปส่งเสริม สนับสนุนให้กับชาวบ้าน เนื่องจากการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ ส่วนหนึ่งคือเจ้าหน้าที่นำเข้าไปให้กับชาวบ้าน ในรูปของการอบรม สัมมนา หรือการมาแนะนำ สอน ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนไปของการเรียนรู้ในรูปแบบดั้งเดิมของชุมชน

เมื่อได้ผู้ให้ข้อมูลหลักแล้วได้หาโอกาสดำเนินการสัมภาษณ์พูดคุยเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด นอกจากนั้นได้หาโอกาสพูดคุยกับชาวบ้านใกล้เคียง เนื่องจากในบางครั้งข้อมูลนั้นได้จากคนอื่น ๆ ด้วยแต่ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ให้ข้อมูลที่ละเอียดและลึกกว่า

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

เพื่อให้การเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อสร้างความคุ้นเคยนั้นผู้วิจัยใช้เวลาไม่มากนัก เนื่องจากผู้วิจัยคุ้นเคยกับคนในชุมชนมาก่อนในฐานะลูกหลานแต่เนื่องจากผู้วิจัยจำเป็นต้องย้ายบ้านมาอยู่ในเมือง(นับเวลาได้ประมาณ 20 ปี) ตั้งแต่ผู้วิจัยเริ่มเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพื่อมาศึกษาในเมืองตามแผนของพ่อ-แม่ทำให้ผู้วิจัยห่างเหินกับคนในชุมชนไปบ้างเมื่อกลับเข้าไปอีกครั้งหนึ่งการสร้างความสัมพันธ์จึงใช้เวลาไม่มากนักเพียงแต่แนะนำว่าเป็นลูกใครและบอกว่าเคยอยู่ที่นี้มาก่อนทุกคนก็พูดคำเดียวกันว่า “อ้อ” และให้การต้อนรับเป็นอย่างดี บางคนได้พูดคุยซักถามว่าไปอยู่ไหน ทำงานอะไร อีกประการหนึ่งผู้วิจัยยังมีญาติอยู่ในชุมชนนี้ เวลาว่างงาน ประเพณีสำคัญ เช่น งานปอยหลวง งานแต่งงาน งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่(ที่ได้รับเชิญ) ผู้วิจัยได้มาร่วมเสมอเพราะญาติที่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้จะติดต่อส่งข่าวคราวให้

ดังนั้นการเข้าสู่ชุมชนแนะนำตัวของผู้วิจัยในระหว่างการเข้าชุมชนในครั้งแรกผู้วิจัยจึงใช้วิธีไปเยี่ยมญาติ(พี่สาว)และแจ้งจุดประสงค์ให้ทราบและให้พาไปแนะนำตัวกับชาวบ้าน โดยเริ่มไปแนะนำตัวกับพระเจ้าอาวาสเสร็จแล้วพาไปบ้านพ่อหลวง ซึ่งทั้ง 2 ท่านรู้จักกับข้าพเจ้าแล้วในฐานะลูกหลานชุมชนแห่งนี้และชาวบ้านคนอื่น ๆ ด้วย การแนะนำได้แนะนำในฐานะนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ซึ่งมีงานทำแล้วแต่ลาศึกษาต่อมีความต้องการที่จะเข้ามาศึกษาชุมชนเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประเพณี วัฒนธรรมของบ้านเรา

หลังจากนั้นจึงเป็นการพูดคุยซักถาม โดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านได้ซักถามถึงประวัติของผู้วิจัยว่าออกบ้านไปเรียนต่อที่ไหน จบแล้วไปทำงานอะไร หรือมารับราชการแล้วมาศึกษาต่อเลย บางคนได้ถามต่อถึงพ่อ-แม่ว่าสบายดีหรือเปล่า จะเห็นว่านอกจากตัวผู้วิจัยจะทำความรู้จักกับชาวบ้านแล้ว ชาวบ้านเองก็มีการซักถามประวัติส่วนตัวของผู้วิจัยเช่นกัน การพูดคุยจึงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันจากนั้นญาติของผู้วิจัยได้พาจักรยานต่อไปเพื่อไปดูสภาพทั่วไปของชุมชนสถานที่สาธารณะเรียกสวนไร่นาต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันหลายแห่งถูกถมเพื่อปลูกบ้านและเตรียมปลูกบ้านของลูกหลานในชุมชน จากนั้นได้เข้าไปทำความคุ้นเคยกับร้านขายของในหมู่บ้าน ทำให้การแนะนำตัวแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องจากพอครั้งที่ 2 ที่เข้าไปชาวบ้านได้ถามว่าได้ยินว่าจะมาทำวิจัยที่บ้านเราหรือ เป็นลูกพ่อใจ ใจไหมตอนนี้ทำงานที่ไหนและเรียนอะไรอยู่ถึงมาทำวิจัยบางคนก็ถามถึงพ่อ-แม่ เช่นเคย

การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนอีกประการหนึ่ง ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน เช่น กิจกรรมทางศาสนา งานบุญ งานศพ งานลอยกระทง งานสงกรานต์ งานพัฒนาในวันสำคัญต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะพัฒนาถนน ตัดหญ้า ถางหญ้า และปักกวาดบริเวณวัด ถนนเข้าหมู่บ้าน ร่วมปลูกดอกไม้ ต้นไม้บริเวณวัดและทางเข้าหมู่บ้าน บางครั้งต้องเข้าไปนอนค้างคืน

ในชุมชนกับญาติเพื่อให้เกิดความสะดวกในการร่วมกิจกรรมและทำตัวให้กลมกลืนกับคนในชุมชนมากขึ้น หรือบางครั้งถ้าได้ข่าวว่าบ้านไหนจะมีการเก็บเกี่ยวผลผลิต เช่น เก็บลำไยก็อาสา มาช่วย การไปร่วมกิจกรรมในชุมชนบ่อย ๆ ทำให้ผู้วิจัยกับชาวบ้านสนิทสนมคุ้นเคยกันมากขึ้น พร้อมกับการสร้างความสัมพันธ์นั้น ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตและการสำรวจข้อมูลพื้นฐานทั้งทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ของชุมชนไปด้วย เช่น ศึกษาลักษณะทั่วไป ประวัติชุมชน ประชากร อาชีพ กลุ่มต่าง ๆ พร้อมทั้งหาผู้ให้ข้อมูลหลักที่จะให้ข้อมูลที่ลึกไว้ด้วย โดยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลหลายด้าน ตามที่กำหนดไว้ แต่ละด้านได้ใช้วิธีการที่แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

2.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

2.1.1 ข้อมูลพื้นที่และอาณาเขตของชุมชน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการทำแผนที่อย่างมีส่วนร่วม โดยเชิญกลุ่มย่อย 5 คน คือนางบัวผัน กาวิ นายดวง กาวิ นางทัศนี วรรณวิจิตร นางสาวพิสมัย เรือนตัน นายศรีนวล กาวิ ซึ่งกำลังผิงแดดอ่อนอยู่กลางแจ้งบ้าน พร้อมกับกำลังพูดคุยกันอยู่ เวลานั้นเป็นช่วงสาย ๆ ซึ่งชาวบ้านได้ทานข้าวเช้าเสร็จและได้มานั่งพูดคุยกัน ผู้วิจัยจึงใช้วิธีเชิญกลุ่มทั้งหมด มาร่วมวงสนทนากัน ในตอนนั้นทุกคนจะนั่งหันหน้าไปคนละทิศละทาง นั่งใกล้กันบ้างไม่ใกล้กันบ้าง ผู้วิจัยจึงพูดให้กลุ่มมารวมนั่งที่เดียวกัน บางคนต้องพูดเกลี้ยกล่อมตั้งนานถึงยอมมาร่วมกลุ่มด้วย และคนที่ไม่ยอมมาร่วมกลุ่มพูดคุยด้วยเลย คือ นางลัดดา อินยา นายมานพ ไชยวงศ์ และนางคำปิ่น ไชยวงศ์ ซึ่งในขณะนั้นได้อยู่ร่วมผิงแดดกับชาวบ้านด้วย เมื่อได้กลุ่มผู้วิจัยจึงได้เริ่มดำเนินการเก็บข้อมูล โดยขอให้ชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวช่วยทำแผนที่หมู่บ้านอย่างคร่าว ๆ โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยเราในฐานะผู้วิจัยได้พยายามชักชวนให้ทุกคนได้มีส่วนร่วม คนไหนไม่มีส่วนร่วมก็พยายามชักจูง ผู้วิจัยใช้อุปกรณ์ในการทำแผนที่ คือ ก้อนหิน กิ่งไม้แห้ง ใบไม้แห้ง-สด ดินขุดแตก เป็นสัญลักษณ์แทนสถานที่สำคัญต่าง ๆ พร้อมกันนั้นให้ผู้ร่วมกลุ่มวาดแผนที่หมู่บ้านลงกับพื้นดินและเขตติดต่อกับชุมชนอื่นอย่างคร่าว ข้อมูลที่ได้จากการทำแผนที่หมู่บ้านในครั้งนี้ คือ บ้านผู้นำชุมชน สถานที่ตั้งของสถานที่สำคัญ เช่น วัด โรงเรียน ประปาหมู่บ้าน โรงสีข้าว อาณาเขตของหมู่บ้าน ซึ่งสภาพของหมู่บ้านป่าป่านี้เป็นสวนลำไยสลับกับพื้นที่บ้านของชาวบ้าน มีถนนตัดผ่านหมู่บ้านและมีคลองเรียบขนานกับถนนตลอดแนว

2.1.2 ข้อมูลประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ผู้วิจัยใช้การ สัมภาษณ์พระเจ้าอาวาส และผู้อาวุโสที่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้มานาน เป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ การตั้งหมู่บ้านว่าหมู่บ้านตั้งขึ้นมาได้อย่างไร ใครคือกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ มาอยู่ตั้งแต่เมื่อไหร่ และทำไมถึงชื่อว่าบ้านป่าเป้า โดยใช้วิธีการพูดคุย ชักถาม และขอให้พระและผู้อาวุโสแต่ละคน เล่าให้ฟัง คำถามในบางประเด็นไม่ได้กำหนดแน่นอนตายตัวว่าจะถามเรื่องอะไรแต่ได้พูดคุย เรื่องทั่ว ๆ ไปที่ใกล้ตัวเมื่อมีโอกาสจึงพยายามตั้งคำถามโยงไปถึงหัวข้อที่ผู้วิจัยต้องการทราบ โดยไม่ให้ผู้ที่ถูกชักถามรู้สึกว่ากำลังถูกชักถามหรือสัมภาษณ์ ซึ่งคำถามที่ได้ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้กำหนดไว้กว้าง ๆ เป็นคำถามปลายเปิดคำถามนั้นได้เปิดโอกาสให้ผู้ถูกชักถามออกความเห็น ได้เต็มที่ และคำถามดังกล่าวก็สามารถเพิ่มหรือลดในบางประเด็นได้ แล้วแต่สถานการณ์ หรือบรรยากาศในขณะสัมภาษณ์นั้น การสัมภาษณ์สำหรับพระเจ้าอาวาสได้ใช้เวลาในตอน กลางวันไปพูดคุย สัมภาษณ์เนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้หญิงไปหาพระตอนกลางคืนไม่เหมาะสม ผิด ธรรมเนียมของชาวบ้าน หรืออาจทำให้เป็นที่ติฉินนินทาของชาวบ้านได้ ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้ เวลากลางวันไปทำการพูดคุย สัมภาษณ์ โดยได้เข้าไปนัดหมายกับพระเจ้าอาวาสไว้ล่วงหน้าทุก ครั้งที่ได้เข้าไปพูดคุย สัมภาษณ์ด้วย เนื่องจากถ้าไม่มีการนัดหมายล่วงหน้า บางครั้ง เจ้าอาวาสต้องไปเทศน์ที่อื่นตามคำนิมนต์ของชาวบ้าน ส่วนใหญ่แล้ว พระเจ้าอาวาสไม่ค่อยมี เวลาอยู่วัด ฉะนั้นการจะไปพูดคุย สัมภาษณ์ จึงได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้าทุกครั้ง ส่วน ผู้อาวุโสได้ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ช่วงกลางวันเช่นกันเนื่องจากในช่วงกลางคืนหรือช่วงหัวค่ำ ผู้อาวุโสมักใช้เวลากับการพักผ่อน เมื่อจะไปทำการสัมภาษณ์ ในบางครั้งต้องทำการนัดหมาย ไว้ล่วงหน้าเช่นเดียวกับพระเจ้าอาวาส แต่ส่วนใหญ่แล้วไม่ได้นัดหมายไว้ล่วงหน้าเมื่อต้องการ ข้อมูลก็ใช้วิธีเข้าไปพูดคุยสัมภาษณ์เลย สาเหตุที่ไม่นัดหมายไว้ล่วงหน้าเนื่องจากผู้อาวุโส ส่วนใหญ่นั้นอยู่เฝ้าบ้านตลอดไม่ได้ไปทำงานที่ไหน

ข้อมูลที่ได้ คือ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน การ ตั้งชุมชนตั้งแต่แรกเริ่ม และประวัติการตั้งชื่อของชุมชน

2.1.3 ข้อมูลประชากร ได้จากการศึกษาจากเอกสารที่ทางราชการ ได้จัดทำขึ้น เช่น เอกสารที่ทางเทศบาลตำบลหนองตองได้ทำการสำรวจข้อมูลประชากรใน พื้นที่หมู่บ้าน/ตำบลและได้จัดทำเป็นข้อมูลไว้ ศึกษาข้อมูลประชากรจากทางอำเภอ เมื่อได้ ข้อมูลแล้วได้นำมาสอบถามพร้อมเปรียบเทียบข้อมูลกับทางพ่อหลวงอีกครั้งหนึ่ง

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับ การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ของชุมชน ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งข้อมูลที่เจาะลึกตามประเด็นการวิจัย ได้แก่ ประเด็นการ เรียนรู้ดั้งเดิม เจือนใจทางสังคม วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบดั้งเดิม ข้อมูลดังกล่าว

ได้จากการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ผู้วิจัยได้เตรียมคำถามไว้ล่วงหน้า เป็นคำถามลักษณะปลายเปิด คือเปิดโอกาสให้ผู้ถูกวิจัยแสดงความคิดเห็นเต็มที่ นอกจากนั้นคำถามในการวิจัยก็สามารถเพิ่มหรือลดในบางประเด็นได้ ซึ่งขึ้นกับบรรยากาศและสถานการณ์ในขณะที่สัมภาษณ์ว่าควรเพิ่มหรือลดในประเด็นไหน นอกจากนั้นได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมโดยใช้วิธีเข้าไปร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านในชุมชน เช่น ได้ร่วมงานบุญวันพระ งานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานลอยกระทง ประเพณีปีใหม่เมือง รวมถึงกิจกรรมอื่นกับชาวบ้านในชุมชน เช่น เวลาชาวบ้านมีการเก็บเกี่ยวข้าว ปลูกข้าว เก็บลำไยก็ได้อาสาไปช่วย ในช่วงเทศกาลสำคัญชาวบ้านได้ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน ถนนหนทางในหมู่บ้าน ก็อาสาไปช่วย ในขณะที่ไปช่วยหรือไปร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้สังเกตการเข้าร่วมกิจกรรม บุคคลที่เข้าร่วม การพูด การแต่งกาย การแสดงออกที่มีต่อกันของชาวบ้านในชุมชนไปด้วย บางโอกาสได้ใช้วิธีเข้าไปนอนพักค้างในชุมชนทำให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้าจนเข้านอนได้ชัดเจน บางครั้งใช้กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกช่วยในการเก็บข้อมูล สำหรับกล้องถ่ายรูปใช้ในการช่วยเก็บข้อมูลภาพกิจกรรมที่แสดงถึงบรรยากาศและอารมณ์ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม การแสดงออกที่มีต่อกัน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด เครื่องมือดังกล่าวช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ครบถ้วน รวดเร็ว และสะดวกขึ้น ส่วนเทปบันทึกได้ช่วยในการเก็บข้อมูลให้ละเอียดในขณะที่มีการพูดคุยสนทนากันและน้ำเสียงของการพูดคุยสนทนา ซึ่งบางครั้งการจดบันทึกได้ลืมข้อมูลในบางส่วนไป

3. การบันทึกข้อมูลภาคสนาม

ได้บันทึกรายละเอียด จากการสังเกต สัมภาษณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมตลอดจนการพูดคุยกับชาวบ้านและผู้ให้ข้อมูลตลอดเวลาที่ศึกษา โดยขั้นแรกได้บันทึกสั้น ๆ ให้ครบถ้วน ว่าใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ในกระดาษที่เตรียมไปก่อน โดยการบันทึกได้คำนึงถึงสถานการณ์เฉพาะหน้าว่าเหมาะสมที่จะบันทึกต่อหน้าผู้ถูกสัมภาษณ์หรือไม่ หรือจะบันทึกขณะร่วมกิจกรรมนั้นหรือไม่เพราะบางครั้งถ้าบันทึกทันทีทำให้กระทบต่อบรรยากาศในขณะนั้นเพราะผู้ถูกวิจัยบางคนได้รู้สึกเกรงกลัว ซึ่งทำให้เป็นผลเสียต่อข้อมูลของการวิจัยแต่ข้อมูลบางอย่างที่ผู้วิจัยกลัวลืมผู้วิจัยได้แอบไปที่ลับแล้วรีบบันทึกทันทีหลังจากพูดคุย สัมภาษณ์กันเสร็จ บางครั้งหากการพูดคุยเป็นการพูดคุยตัวต่อตัวหรือพูดคุยกลุ่มย่อยที่คุ้นเคยกันดีแล้วผู้วิจัยก็ได้บันทึกตรงนั้นเลยโดยบอกว่าขออนุญาตบันทึกไปด้วยเพราะกลัวลืม

หลังจากกลับมาถึงบ้านได้นำข้อมูลที่บันทึกไว้อย่างย่อๆนั้นมาเขียนบรรยายเหตุการณ์บรรยากาศต่าง ๆ ให้ละเอียดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นประโยชน์ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล การ

บันทึกข้อมูลอย่างละเอียดนี้ได้ทำวันต่อวันหลังจากกลับจากเข้าชุมชน เพื่อป้องกันการลืมข้อมูลที่บันทึกได้บันทึกทุกอย่างที่เจอหรือที่พบจากการสังเกต สัมภาษณ์ แล้วถึงนำมาแยกประเด็นและวิเคราะห์ภายหลัง โดยผู้วิจัยได้ใส่ความคิดเห็นลงไปบ้าง

บางครั้งได้ใช้กล้องถ่ายรูปและเทปบันทึกในการช่วยบันทึกเนื่องจากการบันทึกด้วยกล้องถ่ายรูปหรือเทปบันทึก ทำให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครอบคลุมตามประเด็น และได้ข้อมูลในส่วนที่เราลืมบันทึก เพราะในบางครั้งผู้วิจัยอาจลืมบันทึกข้อมูลในบางส่วนไป

4. การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน ครอบคลุมตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลโดยการสัมภาษณ์หลาย ๆ คนในเรื่องเดียวกัน แต่ละคนได้สัมภาษณ์คนละวันเวลา กัน บางกรณีได้ใช้วิธี “โสตถิน” โดยชวนชาวบ้านหลาย ๆ คนมาร่วมวงและชวนพูดคุยสนทนากัน ในขณะเดียวกันได้หาโอกาสซักถามเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการตรวจสอบ หรือพยายามป้อนข้อมูลที่ต้องการตรวจสอบให้กลุ่มได้พูดคุย ถกเถียงกัน หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เมื่อพูดกันไปพูดกันมานานเข้าก็จะหาข้อยุติได้ว่าความจริงเป็นอย่างไร หรือข้อมูลที่เป็นจริงนั้นเป็นอย่างไร ในขณะที่พูดคุยซักถามนั้นได้สังเกตพฤติกรรมสีหน้าของคนที่พูดและคนร่วมกลุ่มอื่นด้วย เพื่อวิเคราะห์ว่าการพูดนั้นเป็นการพูดจริงหรือพูดเพื่อการตอบคำถามให้พ้นตัวเท่านั้น ซึ่งจะเชื่อมโยงถึงข้อมูลที่ได้ว่าเป็นข้อมูลจริงหรือยัง ถ้ายังไม่แน่ใจก็มีการตรวจสอบจนแน่ใจว่าข้อมูลนั้นเป็นความจริง หรือบางโอกาสก็ใช้กลุ่มย่อยที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน ซึ่งกลุ่มได้รวมกันขึ้นเพื่อช่วยกันทำงานคือ กลุ่มแกะเปลือกมะขาม ได้แก่ นางสาวสุจิน ไชยวงศ์ นางสาวพิสมัย เรือนตัน นางลัดดา อินยา นางอารีย์ กาวี นายศรีนวล กาวี กลุ่มจักสานกระเป๋ากก ได้แก่ นางบัวผัน กาวี นางดวง กาวี นายศรารุณี กาวี นางเหม่ม กาวี นายไข่ ชอนสุข พ่อหนานหลวง กาวี กลุ่มเก็บลำไย ได้แก่ นายมานพ ไชยวงศ์ นางคำปิ่น ไชยวงศ์ นางลัดดา อินยา นางสาวพิสมัย เรือนตัน นางปิ่น เนื่อนตัน นางทัศนีย์ วรรณวิจิตร นายบุญธรรม วรรณวิจิตร กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ บางครั้งก็มีคนอื่นมาร่วมพูดคุยสนทนาเพิ่มหรือมาช่วยงานหรือบางครั้งกลุ่มก็ลดลง ในกรณีที่มีงานอื่นต้องทำ เช่น การไปดูงานในนา เช่น กลุ่มเก็บลำไยบางโอกาสก็มีคนอื่นมาช่วยเพิ่ม ในลักษณะเข้า ๆ ออก ๆ แต่บุคคลหลัก ๆ คือกลุ่มตามที่มีชื่ออยู่เนื่องจากการทำงานของชาวบ้านได้ช่วยกันในหมู่บ้านหรือเครือญาติก่อน ถ้าแรงงานของญาติไม่พอถึงจะไปขอแรงจากคนอื่นเพิ่ม ถ้าแรงงานพอแรงงานของคนที่เป็นญาติไกลออกไปก็จะถูกตัดออก ในลักษณะของกลุ่มเก็บลำไยในสมัยก่อนมีเพียงปีละครั้ง คือในช่วงเก็บเกี่ยวลำไยเท่านั้น แต่ปัจจุบันกลุ่มเกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ เนื่องจากปัจจุบัน ชาวบ้านใช้สารเร่งลำไยให้ออกผลทุกเทศกาล

ทำให้ชาวบ้านต้องเก็บลำไยทุกเทศกาล การใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลโดยวิธีนี้ผู้วิจัยได้ป้อนคำถามข้อมูลที่ต้องการตรวจสอบให้สมาชิกในกลุ่มกลุ่ม อภิปรายถกเถียงกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เมื่อเถียงกันไปเถียงกันมา สุดท้ายก็ได้ข้อสรุปออกมาว่า ข้อมูลความเป็นจริงนั้นเป็นอย่างไร

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

หลังจากที่ได้ข้อมูลครบถ้วนแล้ว ได้นำข้อมูลที่ได้นั้นที่กว้อย่างละเอียดนั้น มาจัดหมวดหมู่ ข้อมูล สำหรับข้อมูลไหนที่มีมากเกินไปจนจำเป็นหรือไม่เกี่ยวข้องก็ได้ตัดออก พร้อมกันนั้นได้ทำการตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียดซ้ำอีกครั้งหนึ่งจนได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วนตามประเด็นแล้วจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาแยกหมวดหมู่และวิเคราะห์หาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของข้อมูลแบบองค์รวมตามกรอบแนวคิดทฤษฎีแล้วเรียบเรียง นำเขียนรายงานนำเสนอผลการวิจัยต่อมหาวิทยาลัยต่อไป